

ТУРК ТИЛИНИ ЎҚИТИШ МЕТОДЛАРИ: ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА АНЪАНАВИЙ УСЛУБЛАР

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14209265>

Сарвара Ирисалиевна Ташалиева,

Тошкент давлат шарқшунослик Университети, Туркшунослик олий
мактаби катта ўқитувчиси ,

Ўзбекистон Журналистика ва Оммавий Коммуникациялар Университети,
Хорижий тиллар кафедраси катта ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада турк тилини ўқитишнинг турли методлари, турк тилининг фарқли жиҳатлари ҳақида сўз юритилади. Коммуникатив метод, маданий жиҳатлар асосидаги ёндашувлар, ҳамда қиёсий методларга алоҳида эътибор қаратилган. Шунингдек, замонавий таълим воситалари, рақамли платформалар ва мультимедиа ресурсларидан фойдаланиш кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: тил ўқитиш методлари, анъанавий ёндашувлар, маданий элементлар, фразеологик ифодалар.

ANNOTATION

This article discusses various methods of teaching Turkish and their focus on learners. Particular attention is given to communicative methods, culturally based approaches, and comparative-analytical methods. Additionally, the use of modern educational tools, digital platforms, and multimedia resources is examined.

Key words: language teaching methods, phraseological expressions, traditional approaches, cultural elements

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются различные методики преподавания турецкого языка, ориентированные на разные категории изучающих. Особое внимание уделено коммуникативному методу, подходам, основанным на культурных аспектах, и сравнительно-аналитическому методу, а также используются современные средства обучения, такие как цифровые платформы и мультимедийные ресурсы.

Ключевые слова: методы обучения языку, фразеологические выражения, традиционные подходы, элементы культуры.

Ҳозирги кунда маданиятлараро коммуникация ва ижтимоий мулоқотни ривожлантиришда хорижий тил таълимининг аҳамияти беқиёсдир. Шунинг учун ҳам жамиятда хорижий тилларга эътибор кучаймоқда. Мамлакатимизда

охирги йилларда турк тилини ўрганишга бўлган қизиқиш ҳам ортиб бормоқда. Бу жараёнда турк тилини ўргатиш билан боғлиқ назарий ва амалий ишларнинг олиб борилиши жуда ҳам муҳимдир.

Методлар муҳокамасига ўтишдан олдин, турк тилининг асосий хусусиятларини кўриб чиқиш зарур, чунки улар уни ўқитишда ёндашувларга таъсир кўрсатади. Турк ва ўзбек тиллари бир оилага мансуб бўлишига қарамай ўзига хос тизимга эга алоҳида икки тил ҳисобланади. Бу тилларни бир тилнинг икки лаҳжаси деб қарайдиган тилшунослар ҳам бор. Лекин турк ва ўзбек тиллари ички тараққиёт натижасида шундай даражага етганки, уларни бир тилнинг лаҳжалари деб қараш хато.[Ж.Шабанов,2009] Турк тилини ўрганишда ҳар икки тилнинг ўзига хосликлари, фарқли қоидалари борлигини унутмаслик керак.

Турк тили туркий тиллар оиласига мансуб бўлса ҳам, ўзига хос грамматик тузилма ва фонетикага эга. Талабалар ўзбек тилидан фарқли бу жиҳатларни алоҳида эътибор билан ўрганишлари лозим. Турк тилида агглютинация кенг қўлланилади. Тилнинг бу хусусиятига айниса, русийзабон гуруҳларда алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир. Туркий тиллар учун хос бўлган товушлар мослашуви қоидаларини ўзлаштиришларида мавзуларни мустаҳкамловчи машқлар муҳим ўрин тутadi.

Турк тилини ўқитиш методикаси коммуникатив компетенция шакллантириш, тил кўникмаларини ривожлантириш ва маданиятни чуқурроқ англашга қаратилган ёндашувларни ўз ичига олади. Турк тили дарсларида тўртта асосий кўникмага тенг аҳамият берилади. Ўқиш, тинглаш, ёзиш ва нутқ фаолияти одатда параллел равишда амалга оширилади. Ўқилаётган ёки тингланаётган матн ҳақида гапирилади ва муҳокама қилинади. Ўтказилган суҳбатлар асосида талабалар ушбу мавзу бўйича фикрларини ёзиб беришади.

Турк тилини ўқитишнинг асосий методларини кўриб чиқамиз.

Грамматик мавзуларни машқ ва турли топшириқлар билан мустаҳкамлаш

Бу метод анъанавий ёндашув бўлиб, грамматика қоидаларини ўрганиш ва матнларни таржима қилишга урғу берилади. Ҳар бир мавзуга мос матнларни танлаш ва назарий маълумотнинг ўзлаштирилиши учун қулай имконият яратиш лозим бўлади. Шу ўринда таъкидлаш керакки, баъзи мавзулар фақат машқларни бажариш йўли билан ўзлаштирилади. Масалан, равишдош шакллари анчагина мураккаб мавзу ҳисобланади.[Fatma Zeynep Koşucu,2007] Бошқа тиллар билан солиштирганда турк тилидаги равишдош шакллари жуда хилма-хилдир. Равишдош қўшимчалари ҳар доим ҳам ўзбек тили билан мос

келавермайди. Шу жиҳатдан равишдош ва шу каби мураккаб мавзуларнинг ўргатилишида машқлардан унумли фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Коммуникатив ёндашув

Коммуникатив ёндашув турк тилини ўқитишда фаол қўлланилади, чунки у амалий кўникмаларни ишлатиб, тилда мулоқот қилиш қобилиятини ривожлантиришга қаратилган. Бу усулда диалог ва ҳолатли ўйинлардан фойдаланиш мумкин. Бунинг учун эса турли мавзудаги ўйинларни ташкил қилиш ва талабаларни ўзаро мулоқотга киришишга даъват этиш, яъни фаоллашувига туртки бериш керак. Масалан, “Танишиш”, “Ўқитувчи-ўқитувчи”, “Қайси сўзларни биламан?” каби мавзулардаги ўйинларни ташкил қилиш лозим. У ёки бу грамматик материални тушунтирганда ҳам турли ўйинлардан фойдаланиш яхши натижа беради. Масалан, “Сон туркуми” мавзусини тушунтирганда “Супермаркетда”, “Аукционда”, “Китоб дўконда”, “Бозорда” сингари мавзуларда диалогли матн туздириш мақсадга мувофиқ. Талабалар бу ўйинлар орқали маълум бир мавзуга оид сўз ва сўз бирикмаларидан фойдаланиш билан бирга ўтилган назарий мавзунини янада яхши ўзлаштириш имконига эга бўлади.[S.Tashaliyeva,2023]

Маълумки, турк ва ўзбек тиллари лексик, грамматик жиҳатлардан жуда яқин. Бу яқинлик ҳар доим ҳам талабага қулайлик ҳисобланмайди. Турк тилидаги баъзи сўзлар ўзбекчада ҳам бор, лекин бошқа маънони англатади.[X.Imamova,2009] Масалан, “zor” сўзи ўзбекча “зўр” сўзи билан бир хил айтилади. Аммо, турк тилида “қийин” маъносида ишлатилади. ‘Düşmek’ феълининг ўзбекча муқобили эса “йиқилмоқ”. Ўзбек тилидаги “тушмоқ” феъли туркчага “inmek” тарзида ўгирилади. Бундай маъно фарқлари турк тилини ўрганаётган ўзбекларга бирмунча қийинчилик туғдиради. Шу сабабли, турк тилини ўргатишда ана шундай фарқли жиҳатларни эътибордан четда қолдирмаслик лозим.

Лойиҳа асосида ўқитиш

Лойиҳа асосида ўқитиш методи талабаларга мустақил лойиҳаларни, масалан, «туркча ёшлар адабиёти» ёки «туркча идиомаларнинг ўзбек тилига таржимаси» мавзуларида лойиҳалар ишлашга имкон беради. Масалан, талабаларга туркча таомлар ҳақида қисқа лойиҳа тайёрлашни топшириш мумкин. Бу, масалан, туркча «Kebab» (кабоб), «Baklava» (баклава) каби миллий таомларни ўрганиш ва маданий бойликларни англашга ёрдам беради.

Аудиоматериал билан ишлаш

Аудио-лингвал метод, унда нутқ тузилмаларини тез-тез такрорлаш ва ишлашни ўз ичига олади. Бунда машҳур турк хонандаларининг кўшиқлари ёки турк кинолари сўзларини ўрганиш орқали талаффуз ва грамматик қоидалар

мустаҳкамланади. Қўшиқлар халқнинг тилини ўрганишга, унинг тарихини, турмуш тарзи, маданияти ва ҳис-туйғулари билан танишишга кўмаклашади.[J.Shabanov, 2009] Масалан, Sezen Aksu каби машҳур турк хонандаларининг қўшиқлари орқали ибора ва ўхшатишлар, бадий тасвир сўзларини ўргатиш мумкин. Тажриба ва кузатишларимиз шуни кўрсатадики, талабалар бу каби машғулотларда жуда катта қизиқиш билан ишлашади. Санъат асарларининг тили талабаларга нафақат тилни, балки халқнинг маданий жиҳатларини ҳам ўрганишга ёрдам беради.

Интерактив рақамли методлар

Интерактив платформа, масалан, Duolingo ва Kahoot каби платформалар, асосий сўз бойлигини мустаҳкамлаш учун фойдали. Турк сериалларини томоша қилиш ва муҳокама қилиш ҳам талабаларнинг мулоқот ва эшитиш кўникмаларини ошириш учун яхши манба ҳисобланади. «Muhteşem Yüzyıl» ёки «Diriliş: Ertuğrul» каби сериаллар тарихий ва маданий контекст орқали турк тилини чуқурроқ тушунишга имкон беради. Бунда сериал ёки кинофильмнинг кичик бир қисмини танлаб олиб, янги сўз ва иборалар устида ишлаш мақсадга мувофиқдир.

Ҳар қандай тилни ўқитишда маданият муҳим рол ўйнайди, чунки у ўқувчиларга контекстни яхшироқ тушунишга ва тилдан табиийроқ фойдаланишга ёрдам беради. Масалан, «Bir elin nesi var, iki elin sesi var» мақоли талабаларга жамоавий ишлашнинг афзалликларини кўрсатади. Турк мусикаси, фильмлари, адабиёти ва фольклори каби маданий материаллардан фойдаланиш турк тилини чуқурроқ тушуниш ва ўқувчиларнинг дунёқарашини кенгайтиришга ёрдам беради.

Турк тилини самарали ўргатиш турли ёндашув ва методларнинг, шу жумладан коммуникатив ва лойиҳа методларининг уйғунлигини ҳамда маданий элементларни ўқув жараёнига киритишни назарда тутди. Бу ўқувчиларга нафақат тил кўникмаларини эгаллашга, балки Туркиянинг маданий ва тарихий жиҳатларини яхшироқ тушунишга ёрдам беради, шу орқали тилни ўрганиш жараёни янада мазмунли ва мотивацияли бўлади. Турк тилини ўқитиш методлари замонавий технологиялар ва маданиятлараро коммуникация эҳтиёжларига жавоб бериб, такомиллашишда давом этмоқда.

Турк тилини ўқитиш самарали бўлиши учун дарсларда фақат битта метод бўлмаслиги керак. Бир нечта усуллардан фойдаланишга эътибор қаратиш лозим. Ҳар бир мазуга мос таълим технологияларидан фойдаланиш, талабаларнинг таълим йўналишларини ва тил билиш даражаларини инобатга олиш жуда муҳимдир.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. J.Shabanov.Chet tilini o‘qitish metodikasi va zamonaviy texnologiyalari.T,2009.
2. Özcan Demirel. Genel öğretim yöntemleri, Ankara,1994.
3. Х. Имомова. Турк тилини ўқитишда сўз маъноларини очиб бериш йўллари. Шарқ тиллари ва адабиёти фанларини ўқитиш методикасининг долзарб масалалари Тошкент,2009.
4. С.Тошалиева. Турк тилини ўргатишнинг баъзи интерфаол усулларига доир..Лингвист III.Илмий мақолалар тўплами.Т,-“Академнашр” 2012.
5. С.Тошалиева. Турк тили таълимида сўз бойлигини орттириш йўллари. “Teaching foreign languages in the context of sustainable development: best practices, problems and opportunities” Т,2023.
<https://orientalpublication.com/index.php/iscrc/issue/view/34>
6. Fatma Zeynep Koşucu. Türkçenin yabancılara öğretiminde ulaçların düzeylere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi. İstanbul-2007.